

סימן קיד

הגדה

בדין גרמא וגרמי להלכה

בדבר השאלה במי שנתן צ'קים והם חזרו האם מחוייב הוא לפצות את מי שקיבל ממנו את הצ'קים בעמלות שעלו לו ההפקדות. ואחד מחשובי הדיינים פסק דהוי גרמא בנזיקין ופטור, ונחזי אנן.

הנה מלבד שאלה מסויימת זו, רואה אני צורך גדול לבאר כל עצם דין גרמא וגרמי הלכה למעשה. ויש בזה צורך השעה ותיקון העולם, דרוב תביעות הנזיקין המתעוררות בין סוחרים ושותפים וכדו' בזמנינו עניני גרמא המה, וברור לענ"ד דאילו היו הרמב"ם והרמב"ן, הב"י והרמ"א, חכמי ועד ארבע ארצות וכו' בינינו היו מתקנים למיגדר מילתא לחייב כל גרמא בפשיעה, אך מכיון שאין בידנו לתקן תקנות ולגזור גזירות צ"ב בדיני גרמא וגרמי למעשה.

ד. ומדברי הרמב"ן בספרו דינא דגרמי מבואר דאין הדבר תלוי אלא אם ברי הזיקא או לא וכל שבירי הזיקא הוי גרמי וחייב וכל שלא ברי הזיקא הוי גרמא ופטור. אך מדברי הרא"ש שם משמע דתרוייהו צריכי ואין כאן דין גרמי אלא כשהנזק הוא בגוף ממון חברו והוי ברי הזיקא, וכל שחסר אחד משני יסודות אלה פטור.

ה. ויתירא מזו משמע מדברי הרא"ש בסנהדרין פ"ט סימן ב' דאין חיוב מדינא דגרמי אלא במלאות שלשה תנאים וז"ל "אלא נ"ל דהלכתא כרבינא דמחייב משום דדמי לדינא דגרמי ולא לגרמא בנזיקין. לפי הטעמים שפירש התם בפרק לא יחפור וחילקו בין דינא דגרמי לגרמא בנזיקין. כי הוא עצמו עושה ההיזק לממון חברו שהוא מצמצם בהמתו וברי היזיקא כי ודאי תמות. וההיזק מתחיל מיד והולך וחזק". ובפלפולא חריפתא שם סק"ד העיר דמדברי הרא"ש בב"ק ובב"ב משמע דשתי דרכים ושני תירוצים שונים יש בזה ובסנהדרין משמע דכולהו בחדא מחתא מחתינן עי"ש.

הנה קיי"ל דגרמא בנזיקין פטור ובגרמי חייב כמבואר בסימן שפ"ו, ונחלקו הראשונים במה שיש בין גרמא לגרמי, ויש בזה שמונה דרכים שונות, ונבאר.

התוס' בב"ב כ"ב ע"ב הביאו בשם הר"י שתי דרכים:

א. כל שעשה מעשה נזק בממון חברו הוי גרמי וכל שלא עשה מעשה בממון חברו הוי גרמא. וכן הביא הרא"ש שיטה זו בב"ק פ"ב סי' ט"ז.

ב. כל שהנזק בא מיד הוי גרמי וכל שבא הנזק לאחר זמן הוי גרמא.

ושתי דרכים אלה הובאו גם במרדכי ב"ק פ"ט סי' קי"ט ובאור זרוע ב"ק סימן קל"ז.

ג. והרא"ש בב"ק פ"ט סימן י"ג וב"ב פ"ב סימן י"ז הוסיף בזה על דברי הר"י דרק בבירי היזיקא הוי גרמי ובאין ברי היזיקא פטור והוי גרמא בנזיקין.

וְגִדּוּלֵי האחרונים פלפלו בשיטת הרא"ש בב"ב ובב"ב ולא ראו דבריו בסנהדרין והניחו דשתי הדרכים שבדבריו שתי שיטות שונות הם, אך בדבריו בסנהדרין משמע דכולם בעינן.

ו. ובהגהות מרדכי ב"ק סימן רי"ג כתב בשם רבינו אליהו דרך נוספת דאין דינא דגרמי אלא כשגוף הממון נחסר וניזוק אבל כשאין חסר ונזק בגוף ממון חבירו אלא שצריך להוציא ^{אוצר החכמה}

ב

והנה בב"ק צ"ט ע"ב מבואר דמראה דינר לשולחני והשולחני אמר שטוב הוא וטעה חייב מדינא דגרמי, ולכאורה תמוה לשיטת הר"י והרא"ש דרק כשהנזק הוא מידי, או כשעשה מעשה בממון הניזוק חייב מדינא דגרמי, ויש לתמוה למה השולחני חייב משום גרמי. והרא"ש כתב ליישב קושיא זו בב"ב וז"ל "דבמראה דינר לשולחני חשיב שהוא עצמו מזיקו כי במה שאמר לו שהוא טוב הוא פוטר את הנותנו לו, וגם נעשה הנזק מיד כי מיד הוא פוטר אותו שנתנו לו". וכונתו פשוטה דמיירי שהוא כבר קיבל דינר זה והוא שואל אם לחייב את הנותנו לו להחליפו או לפטרו, ומשעה שהשולחני אמר שהדינר טוב פטר את הנותנו וניזוק מיד. ועוד ביאר הרא"ש דמשו"כ חשיב השולחני כאילו הזיק בעצמו ממונו של המראה לו את הדינר כיון שבשעה שאמר שהדינר טוב נפטר הנותנו. ונראה ביאור דבריו דאין יסוד הדברים דצריך שיזיק גוף ממון חבירו וחספצו אלא הדגש הוא על המזיק, וכיון שהשולחני גרם באופן ישיר לפטור את מי שנתן לו את הדינר הוא זה שהזיק את מקבל הדינר, ודו"ק בזה. וכדברי הרא"ש כתב גם באור זרוע שם, עי"ש.

ונראה לכאורה דגם התוס' בב"ב שם פירשו כשיטת הרא"ש בהא דמראה דינר

הוצאות להשיבו לקדמותו או שערכו נפחת אין זה אלא גרמא ופטור.

ונתבאר בכל זה שיש ארבעה חילוקים וסברות במה שבין גרמי לגרמא: א. מעשה בגוף ממון חבירו. ב. נזק בא מיד או לאת"ז. ג. ברי הזיקא. ד. ממון חבירו חסר. ועוד נחלקו הראשונים בצירוף חילוקים אלה דיש סוברים דאין דינא דגרמי חייב אלא כאשר שלשת התנאים האלה נתקיימו וכמבואר.

לשולחני שהרי הקשו התוס' שם לשתי הדרכים של הר"י מחכם שטיהר את הטמא ובעל הבית עירבן עם פירותיו דהחכם לא הזיק בעצמו ממון חבירו והנזק לא בא מיד עי"ש. ומדלא הקשו כן גם מהמראה דינר לשולחני דלכאורה דומה לחלוטין לטיהר את הטמא משמע כשיטת הרא"ש דמיירי בפוטר מיד את מי שנתן לו את הדינר, ודו"ק בזה.

והרמב"ן בדדג"מ כתב לשיטתו דבמראה דינר לשולחני מיירי בענין שאם הדינר טוב חייב הוא לקבלו ולכן ברי היזיקא עי"ש.

ז. והנה מלבד כל השיטות הנ"ל שהיסוד המשותף שלהם שלכולם שאני גרמי מגרמא ביסוד גדרו, הביאו התוס' שם בשם הריצב"א דבאמת אין בין גרמי לגרמא ביסוד גדרו, ולא חייבו בגרמי אלא משום שלא יהא כל אחד הולך ומזיק חבירו, ומשו"כ קנסו בכל היזק המצוי ורגיל עי"ש.

ח. ומפשטות דברי הרמב"ם בפ"ז מחובל ומזיק הלכה ז' משמע דכל גרמא חייב שהרי כתב לגבי הזורק כלי מראש הגג ובא חבירו וסילק כרים וכסתות דהמסלק חייב, וכ"כ בשו"ע חו"מ סימן שפ"ו סעיף ג', וכתב שם הסמ"ע בסק"א

דשיטת הרמב"ם דאין בין גרמא לגרמי ולא כלום ומאן דמחייב קרי לה גרמי ומאן דפוטר קרי לה גרמא, ושיטת רמב"ם דכל גרמא בנזיקין חייב, עי"ש. וכבר כתב הרמב"ן בדינא דגרמי לפרש כך את שיטת רש"י בב"ב שם ובב"ק דף נ"ה ע"ב עי"ש.

וב"כ הש"ך בחו"מ סימן שפ"ח וסימן תי"ח סק"ד בביאור שיטת הרמב"ם שהיא גם שיטת המחבר שם בסעיף ט' דליבה וליבתה רוח חייב, וביאר הש"ך דהרמב"ם לשיטתו דכל הגורם הפסד לחבירו חייב וכ"כ שם בביאור הגר"א ס"ק י"ט אלא שהוסיף בשיטת הרמב"ם דאין גרמי חייב אלא במתכוין להזיק, וכ"כ שוב בסימן שצ"ו סק"ח, והש"ך סימן שפ"ו ס"ק ה' כתב שדינא דגרמי בשוגג פטור לפי שיטתו, עי"ש.

אמנם נראה דלא צריך דוקא כונתו להזיק כדי לחייב את הגרמא לשיטת הרמב"ם, אלא ה"ה לכל פושע. וראיה לזה ממה שכתב בפ"ו מזכיה הכ"ד דאם החתן הוציא הוצאות לנישואין והכלה חזרה בה צריכה לשלם, והלכה זו הובאה באבן העזר סימן נ' סעיף ג', ובחלקת מחוקק סק"י כתב דחייב מדינא דגרמי (ועוד דגם גרמא

ולאחר שנתבארו דרכי הראשונים ושיטותיהם בהלכה זו, יש להתבונן בהלכה הפסוקה והוראתה בהלכתא גבורתא דא.

הנה בסימן שפ"ו פסק המחבר כשיטת הרמב"ם והעתיק לשונו ולא הביא כלל את דברי הראשונים הרבים שכתבו לחלק בין גרמא לגרמי כמבואר (וכך גם באבן העזר סימן נ' ס"ג כנ"ל). והרמ"א שם כתב ד"א דבכל הני (המסלק כרים וכסתות, דחף מטבע של חבירו לים או פחת צורתה) פטור משום דהוי גרמא ולא גרמי, והביא

חייב במה דשכיח ורגיל, וזה כשיטת הריצב"א עי"ש). וכ"כ שם הגר"א סק"ט והרי ברור שהכלה לא התכוונה להזיק לחתן אך מ"מ פשעה בכך שחזרה בה ברגע האחרון ומש"כ חייבת לשלם, ודו"ק בזה.

אמנם בקצוה"ח סימן שפ"ו סק"ב פשיטא ליה שגם הרמב"ם מחלק בין גרמא לגרמי שהרי סוגיות ערוכות יש שפטור בגרמא כגון הפורץ גדר בפני בהמת חבירו וכופף קמתו של חבירו בפני האש וכדו', אלא שלא פירש טעמו וסברתו מה בכלל גרמא ומה הוי גרמי, עי"ש.

ויש להעיר כך גם בשיטת הב"י דהלא בסימן קפ"ג סעיף י"א כתב דהמבטל כיסו של חבירו פטור, אך אפשר דשאני התם דאין כאן אלא מניעת הרווח ולא הפסד ממשי, וז"פ.

ולענ"ד נראה מסתימת דברי הרמב"ם והשו"ע דלא פטרו גרמא אלא בגרמא רחוקה אבל בברי היזיקא או קרוב לכך חייב וזה שקראו דינא דגרמי, וזה קרוב לשיטת הרמב"ן. ובכל הני דוגמאות שנקטו הרמב"ם והשו"ע איירי בקרוב לודאי של נזק, ומש"כ לא ראו צורך לפרש, ודו"ק בזה.

ג

כן בשם הטור, הרא"ש, והר"י בפרק לא יחפור. ושוב הביא את שיטת הריצב"א דכל היזק הרגיל והמצוי חייב, עי"ש.

הרי לן דעת השו"ע כשיטת הרמב"ם דכל הגורם נזק לחבירו חייב, ושיטת הרמ"א לא נתברר אם עיקר שיטתו כריצב"א או כרא"ש והר"י. והש"ך שם בסק"א האריך עד למאד בסוגיא זו והסיק כשיטת הריצב"א דכל חיוב גרמי אינו אלא קנס ולא מעיקרא דדינא, עי"ש. אמנם בס"ק כ"ד

הוסיף הש"ך לחדש לשיטתו דכיון דאין דינא דגרמי חייב אלא משום קנס, אין לנו אלא מה שחייבו חכמי הש"ס במה שהיה נראה להם לחייב והבו דלא לוסיף עליהם. ותוך כך דחה את מש"כ הרמ"א שם "דבכל גרמא בנזיקין אם הוא שכיח ורגיל חייב", ולדעת הש"ך אין לחייב אלא במה שמצינו בש"ס ולא בזולתם. ובדרכו דחה הש"ך גם את מש"כ הסמ"ע בסק"ז דלשיטת הריצב"א חייב בשליש שהחזיר שטר עי"ש.

ד

ובפתחי תשובה סימן שפ"ו סק"א הביא משו"ת משאת בנימין סימן כ"ח שכתב דאין לחייב בגרמי אלא בתרתי לריעותא בנזק מיידי ובעושה מעשה בממון חבירו דלא ידעינן איזה משתי תירוצי הר"י והרא"ש עיקר. ושם מעיקרא תיקנו חיוב רק כששני התנאים קיימים. ועוד כתב שם בדבר השכיח והרגיל יש לחייב בכל ענין אף כשאין הנזק מיידי ולא עשה מעשה בשל חבירו, עי"ש.

ועשאו על פיו והיה שקר חייב לשלם לו דהוי כאילו נתערב לו". ומקור הלכה זו בשו"ת מהר"י וייל שחידש לחייב את מי שנתן עצה רעה מדין שולחני דהוי מדינא דגרמי כמבואר בב"ק שם, וכ"כ שם בבהגר"א ס"ק ה' ובנתיבות ס"ק ב' דחיוב זה משום גרמי הוא ונלמד מדין שולחני, עי"ש.

וגם בהלכה זו יש לתמוה לשיטת הרא"ש והר"י דהלא אין הנזק בא מיד בשעת העצה ולא ברי הזיקא ולא עשה מעשה בממון חבירו ולכאורה אין מקום לחייבו אלא לשיטת הריצב"א או לשיטת הרמב"ם. וע"כ דהרמ"א לשיטתו דהלכה כדברי הריצב"א. וגם בזה הולך הרמ"א לשיטתו דלא רק במקומות שחז"ל חייבו בגרמי חייבים אלא הוא הדין בכל נזק השכיח והרגיל ולא כשיטת הש"ך בסי' שפ"ו ומשו"כ ס"ל לחייב באומר לחבירו שהממון שילוח לחבירו בטוח, ודו"ק בזה.

ונראה עוד דהמחבר שוב הולך לשיטתו בסימן רל"ב סעיף כ"א דהמוכר זרעים לחבירו לצורך זריעה ונמצאו שאינם ראויים לזריעה ולא צמחו חייב לשלם לקונה הוצאותיו וכן המוכר לחבירו דבר למוכרו והוציא הוצאות ונמצאו בו מומים חייב המוכר לפצותו ולשלם לו הוצאותיו.

והנה המחבר לשיטתו הולך בסימן ש"ו סעיף ו' שם נקט לגבי המראה דינר לשולחני שחייב בכל ענין ואופן ולא כתב דמיירי כאשר כבר קיבל את הדינר מחבירו ובעצת השולחני פטרו כשיטת הרא"ש והאו"ז. וגם לא כתב כדברי הרמב"ן דמיירי בענין שאם הדינר טוב חייב הוא לקבלו וברי הזיקא, אלא סתם לחייב את השולחני בכל ענין, ולשיטתו בסימן שפ"ו שפסק כשיטת הרמב"ם דבכל ענין חייבים בדינא דגרמי.

אך יש לתמוה לכאורה על הרמ"א שלא השיג ולא העיר דבר בשיטת המחבר בסימן ש"ו ובסימן שפ"ו הלא הביא את דברי החולקים. ולכאורה נראה מזה דעיקר שיטתו כשיטת הריצב"א דחייב בכל דבר הרגיל ושכיח וס"ל דגם בשולחני קבעו חז"ל שראוי לקנסו ולחייבו. ועיין בבהגר"א בסימן שפ"ו ס"ק ו' שכתב שעיקר דעת הרמ"א כשיטת הריצב"א ומשו"כ השמיט הרמ"א את חילוקי הדין והסברות של הר"י והרא"ש שחילקו בין נזק מיידי לנזק שלאח"ז ובין מזיק בעצמו ממון חבירו ולא כתב אלא שיי"א דפטור, דעיקר שיטתו כדעת הריצב"א, עי"ש.

וכך נראה גם מדברי הרמ"א בסימן קכ"ט סעיף ב' שכתב "ואפילו לא נתערב בהדיא רק שאומר למלוה להלוות ללוה כי בטוח הוא

והמהרש"ם במשפט שלום שם סעיף כ' הביא חולקים על פסק השו"ע והסיק להלכה דאין זה אלא גרמא בנזיקין ופטור כיון שלא נגרם הנזק מיד ולא עשה מעשה בממון הניזוק, עי"ש.

ולענ"ד ברור ופשוט שהמחבר הלך גם כאן לשיטתו וכשיטת הרמב"ם דכל שגרם נזק לחבירו בכונה או בפשיעה חייב מדינא דגרמי, וגם הרמ"א הלך לשיטתו שפסק כריצב"א ולשיטתו מסתבר לחייב גם בזה, דמסתמא שכיחי רמאים המוכרים דבר שיש בו מום וראוי לקונסו ומשו"כ לא חלק הרמ"א על דברי המחבר בזה.

וע"ע בדברי הרמ"א בחו"מ סי' י"ד ס"ה דהתובע חבירו בדין וגרם לו הוצאות חייב לשלם לו הוצאותיו ובבהגר"א שם ס"ק ל' דס"ל כהריצב"א דכל ששכח ורגיל הוי בכלל גרמי כמבואר.

ולפי כל זה נראה להלכה דכיון דהסכימו השו"ע והרמ"א דכל נזק רגיל ושכח יש לחייבו

משום דינא דגרמי וגם הש"ך פסק כהריצב"א, כך יש להורות למעשה ואי אפשר לומר קי"ל נגד המחבר והרמ"א והש"ך, ובפרט בדבר שיש בו תקנת הציבור.

אלא שעדיין עומדים נגדנו דברי הש"ך דאין לדון דינא דגרמי אלא במה שחייבו חכמים ואין להרחיב קנס זה, ולשיטתו לכאורה לא נוכל לחייב את הגורם נזק לחבירו אף בכונה או בפשיעה גמורה במה שלא מצינו להדיא בגמ'.

אך נראה שאין ההלכה בזה כשיטת הש"ך דמלבד זאת שדבריו חולקים על דברי הרמ"א והסמ"ע, כך מבואר גם מדברי השו"ע באהע"ז סי' נ' דכלה שחזרה בה חייבת עומדים כנגדו, ועי"ש בחלק"מ סק"י לפירוש ב' כתב דחייבת משום שיטת הריצב"א, אף שאין הלכה זו מפורשת בגמ'.

ה

שולחני שחייב מדינא דגרמי וכתב "ונראה בעיני שהדברים ק"ו, ומה היכא שלא כיון השולחני ולא הדיין להזיק במזיד רק שהיה אנוס שלבו ודעת הטעתו... עכ"ז חייב לשלם, כ"ש בני"ד" וכו'. אמנם אין ראיה מדבריו לני"ד שהרי אין דבריו מושתתים על שיטת הריצב"א, וכמ"ש בהמשך דבריו כתב דאף אם אין לחייבו משורת הדין "מ"מ ראוי להטיל עליו זה הקנס ולעשות כן, יען כי דבר זה תיקון העולם ודבר מצוי הוא... לכן ראוי להטיל עליו קנס כדי שכל אדם ידקדק במעשיו ולא ישנה מדעת חבירו" וכו'.

אמנם הנתיבות כתב לחדש בכמ"ק (סימן קע"ו ס"ק ל"א, קפ"ג סק"א, וסימן ש"ו סק"ו) דשותף או פועל בשכר חייבים אף על מניעת

ובמקומות רבים חזינן בדברי הפוסקים והאחרונים שדנו לפי"ד הריצב"א לחייב בכל עניני נזיקין השכיחים כדי שלא יהיה כל אחד הולך ומזיק של חבירו. וגדולה מזו כתב בערוך השלחן שם סעיף כ' דאפשר דאף לשיטת שאר הראשונים שחילקו בין גרמא לגרמי בשורש גדריהם אפשר דיש לחייב כל מזיק רגיל ושכח אף אם אין זה גרמי מצד עיקר הגדרתו, וכבר הבאתי לעיל כע"ז משו"ת משאת בנימין.

וראה עוד בשו"ת מהרשד"ם חו"מ סימן קע"ט לגבי שותף שהתרשל ולא שלח את הסחורה במועדה וכתב שדין שותף זה כדין

הרוח, מכח עצם השותפות וההתחייבות, ולפי"ז פשוט דחייב בנידון דמהרש"ם, עי"ש.

והנה מבואר בכמ"ק דכל שגרם לחבירו להוציא הוצאות לצרכו ושוב חזר בו חייב מדינא דגרמי עיין בסי' של"ג ס"ח במי שאמר לאומן לעשות כלי ושוב חזר בו ולא לקחו דחייב וזהו

ו

ובאמת מצינו בימי קדם תקנות שנתקבלו בקהילות שונות לחייב המבטל כיסו של חבירו וגורם לו הפסד.

ומקור הדברים בדברי אחד מגדולי הדור לפני יותר משלש מאות שנים בספר בית הלל יו"ד סימן ק"ע סק"א שכתב לגבי לוח שהתחייב לפצות את הערב אם המלוה יגבה ממנו ואיחר לפצותו ובכך גרם לו פסידא דשוקא וז"ל "עכשיו בדורות הללו המנהג בדיני ארצות לפסוק פסידא דשוקא ואין פוצה פה ומצפצף כדין הפקר בי"ד הפקר, וזה פשוט". (ולא נתברר לי כונת הגאון אודות "מנהג בדיני ארצות" וראיתי בשו"ת חזון נחום סימן ס"ד אות ה' שהבין דמדובר בתקנת "ועד ארבע הארצות" עי"ש).

תקנה זו הובאה גם בספר חוקי משפט (שהיה חתנו של בעל מגן אברהם לפני כשלש מאת שנה) חו"מ סימן מ' אות ל"ח, וגם ביד אפרים יו"ד סימן קס"א הביא תקנה זו, עי"ש.

אמנם נחלקו האחרונים אם יש לנהוג ולפסוק כתקנה זו. בשו"ת זית רענן ח"ב סימן ט"ו – י"ז בתשובה אל הג"ר ר' נחום משאדיק כתב שלא נהגו לחייב בפסידא דשוקא ולא פסקין כתקנה זו וכך הביא גם ממחותנו בעל ה"דברי משפט" על חו"מ, וגם בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סימן א' אות י"ב כתב דכיון דהפוסקים לא הביאו תקנה זו ש"מ לא ניחא להו.

מדינא דגרמי כמבואר בנתה"מ שם, וכעיי"ז בקצות סי' ר"ז ס"ק ד', נתיבות סי' ר' ס"ק י"ג ושו"ת רעק"א קמא קל"ד, ולשיטתם פשוט דה"ה במי שנתן צ'ק וגרם לחבירו הפסד כאשר הצ'ק חזר, וז"פ. וכן בסמ"ע סי' ל"ט ס"ק מ"ו כתב שאם אמר לחבירו שיכין שטר הלוואה וחזר בו חייב לשלם את דמי השטר.

ולעומתם כתב בשו"ת אמרי ישר להגר"מ אריק ח"א סימן קמ"ט דיש לפסוק בזה כדברי הבית הלל. וכ"כ בשו"ת אורי וישעי סימן ס"ז ובשו"ת חבצלת השרון ח"ב חו"מ סימן כ"ט.

והמפרש בין הניצים ראיתי בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ו סימן קי"ב אות ה' שכתב דקשה להוציא ממון עפ"י תקנה זו **והנכון** **לפרש** עי"ש.

ומ"מ נראה דכיון דצורך גדול יש בזמנינו לחזק את בדקי הבית שלא יהיה העולם חרב ולא לתת לבעלי זרוע ואינשי דלא מעלי לעשות כרצונם ולהפסיד ממון זולתם, וכיון שנתברר שלדעת המחבר יש לחייב כל המזיק ממון חבירו בגרמא מעיקר הדין ולדעת הרמ"א קנסו את הגרמא בכל נזק הרגיל ושכיח, ומלבד דבריהם הברורים והנכוחים של עמודי ההלכה לכל בית ישראל מצינו עוד האחרונים שאימצו אל לבם את תקנת ועד ארבע הארצות הנ"ל, כך יש להורות הלכה למעשה לחייב בדינא דגרמי בגרם נזק לחבירו בפשיעה.

כך נראה לענ"ד הלכה למעשה וקורא אני לכל דייני ישראל ללכת בדרך זו דרך המלך.

ושלום על דייני ישראל
אשר וייס